Ilja Budrajtskis och Ilja Matvejev: Rysslands nya imperialism

(Ur Links International Journal of Socialist Renewal, 22 augusti 2026. Först publicerad av Stanford University Press. Det följande är inledningen till Ilja Budrajtskis' och Ilja Matvejevs nya bok Russia's New Imperialism: Capital and Ideology. Översättning från engelska, Göran Källqvist.)

Rysslands invasion av Ukraina den 24 februari 2022 var en oprovocerad aggressionshandling som innebar en oerhörd tragedi för det ukrainska folket och krävde obeskrivliga uppoffringar av de som försvarar Ukraina. Det var – och är fortfarande – också ett mysterium. Rysslands ursprungliga plan grundade sig på ganska fantastiska antaganden. Kreml förväntade sig att kriget skulle vara slut på 10 dagar och övervägde inte ens alternativa scenarier. Ryska soldater tog med sig sina trupparad-uniformer, och förberedde sig för att inom kort paradera på Chresjyatikgatan i Kyiv. Många transporterades i icke-bepansrade lastbilar med bara en tunn tältduk som skydd mot ukrainska bakhåll på marken eller från luften. På invasionens andra dag talade Putin direkt till de ukrainska trupperna och uppmanade dem att störta landet civila ledning. Meddelanden till Ukrainas högsta militära befälhavare som uppmanade dem att kapitulera bekräftar att hans uppmaning var allvarligt menad och inte bara en retorisk utsmyckning. Summa summarum är det uppenbart att Kreml helt och fullt förväntade sig att en snabb och enstaka styrkeuppvisning skulle räcka för att besegra och kväsa Ukraina, ett av Europas både till ytan och befolkningen största länder.

Men mysteriet bakom beslutet att invadera går djupare än Kremls illusioner om Ukraina och ukrainarna. Även om Putin skulle lyckas inrätta en marionettregim i Ukraina och förvandla det till ännu ett Belarus, är det oklart vad Ryssland skulle vinna. De politiska, ekonomiska, kulturella och akademiska banden med väst skulle fortfarande behöva kapas, vilket begränsade Rysslands utvecklingsmöjligheter. Och Ryssland skulle fortfarande befinna sig mitt i ett nytt kallt krig, med en geo-

politisk och geoekonomisk ställning som är betydligt svagare än på sovjettiden. Varför provocera fram en flerdimensionell konflikt med ett block med en 20 gånger större BNP?

Det märkliga i Kremls missbedömning blir ännu mer förvirrat av det faktum att ett mönster av kontraproduktiva konsekvenser redan har uppstått sedan Ryssland inledde sin aggression mot Ukraina 2014. Rysslands annektering av Krim och hemliga deltagande i kriget i Donetsbäckenet hade redan vänt många ukrainare mot Ryssland, och ändå trodde Putin på något sätt att de skulle byta sida om deras ledarskap – med hans ord ”ett gäng pundare och nynazister” – avsattes.[1] Dessutom hade Rysslands aggressiva handlingar sedan 2014 redan lett till att NATO:s östra flank hade stärkts (inte tvärtom som Putin påstod), och gjorde de strategiska konsekvenserna av invasionen 2022, som att Sverige och Finland anslöt sig till NATO, helt förutsägbara. Med andra ord anpassade Kreml sin förlorande strategi genom att satsa ännu hårdare på den.

I denna bok försöker vi förklara och sätta in Rysslands yttre aggression i sitt sammanhang. Vi anser att den rättfärdigar begreppet *imperialism*, som vi definierar som en systematisk politik baserad på tvång i internationella relationer under förhållanden med en ytterst ojämn maktfördelning. Tvång mot en svagare stat kan ta många former: politiskt, ekonomiskt och militärt. Exempelvis innefattade Rysslands aktioner baserade på våld mot Ukraina under den postsovjetiska perioden inblandning i valen 2004-2005; avstängning av gas och manipulation av gaspriser; mutor och förvärvande av ekonomiska tillgångar för att få ett politiskt fotfäste i landet; handelsrestriktioner relaterat till Ukrainas försök att underteckna associationsavtalet med EU 2013; annekteringen av Krim; anstiftan och samordning av separatistiska uppror i Donetsbäckenet; underrättelseoperationer och ”aktiva åtgärder”; och slutligen den fullskaliga invasionen 2022.[2] Delar ur denna repertoar av tvång kan återfinnas i Rysslands mellanhavande med andra postsovjetiska stater, inklusive Belarus, Moldavien, Georgien och Armenien.[3]

Sedan Lenins banbrytande analys har imperialismen inom den kritiska forskningen ofta behandlats som ett stadium eller en period i det globala kapitalistiska systemets utveckling. Men medan det är välkänt att Lenin definierade imperialismen som ”kapitalismens högsta stadium”, så insåg han också att det på hans tid existerade många *imperialismer.* 1916 karakteriserade han t ex den ryska imperialismen som mycket mer ”brutal, medeltida, ekonomiskt efterbliven och militärt byråkratisk” än västimperialismen. På liknande sätt formulerade Trotskij ”lagen” om ojämn och sammansatt utveckling på basis av fallet Ryssland, enligt vilken stater på olika kapitalistiska utvecklingsnivåer samexisterar och växelverkar inom ett enda internationellt system, något som också påverkar deras imperialistiska politik. Både Lenin och Trotskij framkastar att vi måste förvänta oss att olika sorters imperialism existerar samtidigt under samma period, och utmanar tanken att imperialismen har ett enda ”inre väsen”. Dessutom har imperialismens ideologiska och subjektiva sidor en egen logik och källa som ytterligare utvidgar imperialismens variationer och praktik. I fallet med den postsovjetiska ryska imperialismen är, som vi ska se, det ideologiska enandet särskilt viktigt.

En insiktsfull ledarartikel i vänstertidningen *Salvage*, som publicerades 22 april 2022, två månader

1 Om inte annat anges är alla översättningar våra egna.

2 Dessa frågor täcks med en mångfald av källor och diskuteras genom hela boken. Den mest omfattande redogörelsen av de rysk-ukrainska relationer under den postsovjetiska perioden finns i D’Anieri, *Ukraine and Russia: from civilized divorce to uncivil war*, Cambridge: Cambridge University Press, 2019.

3 En systematisk diskussion om den ryska utrikespolitikens element av tvång kan återfinnas i Sagramoso, *Russian imperialism revisited : from disengagement to hegemony*, New York, NY : Routledge, 2020.

efter att invasionen började, hävdade: ”Större delen av vänstern hånade det envisa amerikanska hävdandet att en rysk attack var på väg, så nu är det dags med en omvärdering av de nutida imperialistiska aktörernas mångfald.” Men ledarartikeln beskrev sedan den ryska imperialismen som en till största delen spegelbild av västimperialismen. I denna bok avser vi att visa på den ryska imperialismens *säregenhet*, liksom dess globala konsekvenser.

Lenin eller Schumpeter?

En viktig om än indirekt debatt ägde på 1910-talet rum mellan den marxistiska tänkaren Vladimir Lenin och den liberala tänkaren Joseph Schumpeter. I *Imperialismen som kapitalismens högsta stadium* tog Lenin upp John Hobsons argument, som hävdade att imperialistiska aggressioner och interimperialistisk rivalitet var ett nödvändigt resultat av monopolkapitalismen och dess motsättningar (dvs. behovet att hitta lönsamma avsättningsområden för överskottet av kapital). För Lenin var imperialismen ett i huvudsak modernt fenomen som var knutet till kapitalismens utveckling. Dessutom drog han Hobsons ståndpunkt till sin spets genom att hävda att kapitalismen inte gick att reformera, och att interimperialistiska krig därmed var oundvikliga.

I en lång artikel med titeln ”Imperialism och samhällsklasser” svarade Schumpeter på Lenin och andra marxister i Andra internationalen genom att på nytt påpeka det liberala tänkandets tes om *doux commerce* (vänlig handel). Han hävdade att imperialismen inte var en naturlig följd av den kapitalistiska utvecklingen. Kapitalismen riktar in samhällets energier på industrin, inte krig, och därmed kan ”en rent kapitalistisk värld inte … erbjuda imperialistiska impulser någon bördig jordmån”. Enligt Schumpeter överlever imperialismen i de kapitalistiska samhällena som en primitiv produkt av de förkapitalistiska samhällsstrukturer och ideologier som lever kvar.[4]

Både Lenin och Schumpeter tillät ett visst spelrum i sina teorier. Som vi har sett erkände Lenin att arvet från en absolutistisk stat var av betydelse för imperialismen, särskilt i Ryssland. Å andra sidan godtog Schumpeter att imperialismen – även om den var främmande för kapitalismen i sin ”rena” form – tillät ett ömsesidigt fördelaktigt förhållande mellan staten och kapitalistiska intressen. I sin analys av kapitalistiska monopol under imperialismen kom han anmärkningsvärt nära marxisternas och Andra internationalens argument. Men i grund och botten var Lenins och Schumpeters uppfattningar om förhållandet mellan kapitalism och imperialism fortfarande rakt motsatta.

Att ställa Lenin och Schumpeter bredvid varandra kan hjälpa oss att tänka på dagens ryska imperialism. Är Rysslands imperialistiska tendenser en nödvändig biprodukt av utvecklingen av dess postsovjetiska kapitalistiska ekonomi? Eller är de tvärtom ett otäckt arv från dess sovjetiska och tsaristiska förflutna, ett spöke som visar sig just nu på grund av den ryska postsovjetiska kapitalistiska utvecklingens svaghet? Vägledda av dessa frågor analyserar vi så olika källor som ekonomisk och militär statistik, Putins tal, skrifter av perifera kejserligt nationalistiska intellektuella, opinionsundersökningar och intervjuer med vanliga ryssar. Vi kombinerar också metoder från politisk ekonomi och social teori. Svaren är inte entydiga.

Lenins tes bidrar förvisso på ett betydande sätt till att förklara hur imperialismen återuppstår i det

4 Detta upprepar Webers åsikt att imperialismen återspeglar den strävan efter ”äran i att ha makten över andra samhällen” som kännetecknar politiska eliter (feodalherrar, moderna officerare och byråkrater). (Weber, *Economy and society : an outline of interpretive sociology*, band 2, s 911). Men till skillnad från Schumpeter skrev inte Weber under på tesen om *doux commerce*: Han ställde inte kapitalistisk utveckling mot imperialistisk expansion.

postsovjetiska Ryssland. På 2000-talet fanns det tecken på en överackumulationskris i den ryska ekonomin. De postsovjetiska länderna utgjorde ett särskilt lockande avsättningsområde för ryska investeringar, eftersom de gjorde det möjligt att återuppbygga sovjetperiodens försörjningskedjor under ryska företags kontroll. De var också ett välkänt område för ryska företagsledare och hade potential till en stark marknadstillväxt. Den tvingande nödvändigheten av ekonomisk expansion pressade i själva verket den ryska staten att vara mer bestämd i det ”närliggande utlandet”. Kreml såg tvång i form av ekonomiska åtgärder, politisk inblandning och underrättelseoperationer som ett sätt att gynna ryska företags intressen (många av dem var statligt ägda). Även begränsade militära interventioner kunde förlikas med dessa ekonomiska mål, som i fallet med Rysslands krig 2008 med Georgien, som bland annat undergrävde Georgiens deltagande i gasledningen Nabucco, som leddes förbi Ryssland.

Men det finns klara gränser för den leninistiska förklaringen. De avser den ryska ekonomins exakta plats i det globala kapitalistiska systemet. Sedan det ryska kapitalet återupplivades i början av 2000-talet har det haft en mellanposition i de globala kapitalistiska nätverken. Även om det var inflytelserikt och – i en del fall som Belarus och Armenien – dominerande i de postsovjetiska länderna, så var det också beroende av kapitalistiska centra i väst. Ryssland agerade som en regional nod i den globaliserade ackumulationsprocessen. När Gazprom stängde av gasen för att tvinga Moldavien och Ukraina att överlämna sin gasinfrastruktur, så gynnades det företagets investerare från väst, som BlackRock, lika mycket som de ryska aktieägarna, inklusive den ryska staten. Samtidigt erhöll företag som Gazprom tillgångar i väst, och deras ägare och chefer köpte lyxvåningar i London och skickade sina barn till privata elitskolor där. Denna kombination av makt och beroende fångas av begreppet subimperialism, som ursprungligen utvecklades av den brasilianske ekonomen Ruy Mauro Marini för att identifiera Brasiliens plats i det globala kapitalistiska systemet. Det pekar, med all respekt för Lenins åsikt, inte så mycket på en nollsummekonflikt mellan nationellt baserade kapital som på en hierarki av kapitalistiska formationer.

Rysslands ställning som subimperialist innebar att ekonomiska faktorer inte ensamma kan förklara (utan faktiskt mildrade) den skarpa brytning med väst som skedde efter att Ryssland annekterade Krim 2014. Ingivelsen att undkomma sin subimperialistiska ställning och inleda en total konfrontation med väst kunde bara komma från ett annat håll, inte från kapitalackumulationens oeftergivliga krav. Hur är det då med Schumpeters alternativa förklaring?

Kremls fixering vid Ukraina har förvisso likheter med de äldre imperialistiska diskussionerna, och visar en kontinuitet mellan det förflutna och nuet. I en artikel som publicerades 2021, några månader innan invasionen, beskrev Putin ryssar och ukrainare som ”ett folk” som hade splittrats av Rysslands geopolitiska motståndares fiendskap. Att beskriva Ukrainas identitet som fabricerad av utländska säkerhetstjänster var i själva verket ett av kännetecknen hos det tsaristiska Rysslands politik mot Ukraina i början av 1900-talet. Historiska myter och fixa idéer verkar återuppstå.

Men frågan kvarstår: hur kom denna speciella sorts imperialistiska nationalism att få ett så starkt grepp om en inflytelserik del av den ryska eliten, inklusive Putin själv? Här uppstår också en annan gåta. Om det förflutna yttrar sig i nuet i form av en imperialistisk ideologi, hur kom dess fanatism och storhetsvansinne att ersätta den extrema cynism som var karakteristisk för Rysslands postsovjetiska elit? De ramar som dominerat analysen av Putins Ryssland ha trots allt sedan länge koncentrerats kring uppfattningar om korruption och tjuvsamhälle. Men händelseutvecklingen som började

med annekteringen av Krim passar inte med denna tolkning av Kreml som snävt korrumperat eller bara intresserat av ekonomiska frågor. Hur blev denna tankevärld så viktig för den ryska regimen?

I denna bok hävdar vi att cynismen inte helt enkelt ersattes av ideologisering. Snarare är Kremls nya ideologi så inrotad just därför att den pressar sin cyniska världsbild till det yttersta. Putin formades som politiker just under de år då ideologier blev allmänt misskrediterade och ”ideal” behandlades som ett skämt. I denna värld av äventyrspolitisk kapitalism gällde djungelns lag. Med tiden började Putin och en undergrupp av hans kompisar att projicera Rysslands erfarenheter av primitiv ackumulation på världsscenen. Efter att ha genomlevt 1990-talets ”rovkapitalism” började de beskriva internationella relationer som en skoningslös kamp för att överleva, där bara en snabb uppvisning av styrka kunde hindra en aktör från att krossas av en annan. Att bluffa innebar svaghet och svaghet innebar död. Denna världssyn radikaliserades av den arabiska våren, färgrevolutionerna i de tidigare sovjetstaterna, Rysslands egna protestdemonstrationer 2011-2012 och Maidanupproret i Ukraina. Kreml vägrade tro att det kunde finnas en verkligt folklig kamp, och tolkade alla dessa mobiliseringar som ett vapen som väst använde mot sina motståndare, inklusive Ryssland. Utifrån denna logik flätade Kreml samman den politiska regimens överlevnad med landets egna säkerhetsintressen.

Resultatet blev att Kremls svepande cynism stöttades intellektuellt av en imperialistisk nationalism, konservativ etatism och konspirationsteorier. Dessa ideologiska symboler användes som en del av regeringens propaganda, men Putin och hans kollegor kom själva att tro på dem – ett fenomen som forskaren om internationella relationer, Jack Snyder, har kallat ”rekyl”. Detta skapade den ideologiska konsolidering som krävdes för att göra så djärva åtgärder som annekteringen av Krim och Rysslands hemliga inblandning i kriget i Donetsbäckenet. Händelserna 2014 fick in Ryssland på en helt ny bana, som så småningom ledde till invasionen 2022, en ekonomisk frikoppling från väst och en mångfasetterad inre omvandling. Vid båda dessa vändpunkter – 2014 och 2022 – var ideologiska faktorer avgörande. Även om vi inte helt och hållet skriver under på Schumpeters förklaring, så klingar vissa delar av den sant: sedan 2014 har den ryska imperialism varit kontraproduktiv, till stor del irrationell och rotad i historiska myter om imperiet. Men det var de moderna erfarenheterna av primitiv ackumulation, liksom senare händelser, som den arabiska våren, som möjliggjorde Putinregimens ideologiska konsolidering.

Ryssland bland andra

Det finns förstås en tredje möjlig förklaring, som varken är leninistisk eller schumperiansk, utan ”offensivt realistisk”, och vars mest (ö)kända företrädare är John Mearsheimer, forskare i internationella relationer. Enligt denna uppfattning är den ryska expansionismen inte resultatet av en inre (ekonomisk eller ideologisk) utveckling, utan istället ett svar på yttre påtryckningar – en helt förutsägbar reaktion som inte beror på inhemska faktorer. Händelsevis är detta Putins egen uppfattning. I en intervju med Tucker Carlson beskrev han USA:s politik mot Ryssland sedan 1991 som ”påtryckningar, påtryckningar, påtryckningar”. Hur ska detta resonemang tolkas?

Det går inte att förneka att spänningarna mellan Ryssland och USA inte bara beror på Ryssland själv. 2002 drog sig t ex USA ensidigt ur ABM-avtalet [om antiballistiska missilsystem], vilket för att vidmakthålla kärnvapenbalansen tvingade Ryssland att utveckla nya vapen som kunde besegra missilförsvar. USA:s tillbakadragande från avtalet fick djupgående strategiska konsekvenser.

Dessutom sammanföll det med en period av närmande mellan Ryssland och USA. 2019 sa Bryce Farabaugh och Deverrick Holmes från Centrum för vapenkontroll och icke-spridning: ”I backspegeln kan övergivandet av avtalet för 17 år sedan betraktas som en första salva i den nedmontering av systemet för vapenkontroll och de amerikansk-ryska relationerna som vi ser fortsätta än idag.”

Men på den strategiska stabilitetens område, såväl som på andra områden, kan USA:s övergripande politik mot Ryssland knappast beskrivas som ”påtryckningar, påtryckningar, påtryckningar”. USA och Putins Ryssland lyckades faktiskt förhandla fram två kärnvapenavtal: SORT-avtalet [Strategic Offensive Reductions Treaty] (2002) och Nya Startavtalet (2011). Dessutom sa USA upp den del av den europeiska missilförsvarsplanen som i teorin kunde ha undergrävt kärnvapenbalansen genom att minska Rysslands offensiva slagförmåga. I själva verket visade sig USA – liksom fram till en viss tidpunkt även Ryssland – vara förmöget till förhandlingar och eftergifter.

Den fördömda frågan om NATO:s utvidgning österut, som har fått olika författare att slösa så mycket bläck att fläckarna kan ses från rymden, bör också analyseras utan att ta till förenklade beskrivningar. Det är sant att ingen rysk regering, inte bara Putins, knappast skulle ha varit glad över NATO:s utvidgning, i synnerhet som Rysslands egna chanser att ansluta sig till NATO alltid har varit nära noll. Ändå måste vi ta hänsyn till offentliga uttalanden och den faktiska utvecklingen på marken. Vad gäller offentliga uttalanden så förklarade inte NATO Ryssland som motståndare förrän i april 2014, *efter* annekteringen av Krim. Vad gäller utvecklingen på marken, placerade inte NATO ut trupper i sina nya medlemsländer förrän 2017 – återigen först *efter* Rysslands aggression mot Ukraina. Dessutom uppgick de nya trupperna bara till 4.500 soldater. Och även efter att NATO hade utvidgats österut drog USA hela tiden tillbaka trupper från Europa, och de europeiska arméerna krympte. Sedan Ryssland inledde sitt återupprustningsprogram i slutet av 2000-talet har i själva verket den konventionella militära balansen förbättrats till Rysslands fördel, trots NATO:s utvidgning österut. Det var inte förrän Putin invaderade Ukraina 2022 som denna trend vände, men det kan knappast NATO beskyllas för.[5]

Kort sagt kan inte utvecklingen av relationerna mellan USA och Ryssland i sig själv förklara Rysslands imperialistiska politik. Men för Kreml har de blivit en del av en speciell ideologisk tolkning, enligt vilken västs mångåriga fientlighet mot Ryssland har återuppstått i den amerikanska (eller ”anglosaxiska”) beslutsamheten att krossa och nedrusta Ryssland genom att använda Ukraina som murbräcka. I Vladislav Zuboks träffande formulering ”är ryska myter inte bara ett knippe lögner och illusioner. En myt är en kraftfull sammanfattning av en faktisk utveckling, men bara en ensidig sådan. Liksom alla myter innehåller Putins myt ett korn av sanning inneslutet i illvilliga tolkningar och självuppfyllande profetior.” Nyckeln till den ryska imperialismens gåta, speciellt efter 2014, finns i mytens inre funktion, även om den materiella utvecklingen förvisso spelar en roll när den samverkar med Kremls mytologi.

5 Denna analys är inte ämnad att vara en kommentar om NATO som sådant, bara en karakterisering av NATO:s politik mot Ryssland. Exempelvis är NATO:s upprepade påstående att vara en ”försvarsallians” diskutabelt, med tanke på dess offensiva operationer i de tidigare jugoslaviska staterna, Afghanistan och Libyen. Men NATO:s strategiska hållning efter 1991 var inte hotfull mot Ryssland. Som RAND-rapporten om NATO:s europeiska arena konstaterar, ”har NATO-militären förnyats för att fokusera på stabilitetsoperationer och lättare trupper som lättare kan sättas in utanför unionen till platser som Afghanistan.” Med andra ord har NATO:s fokus flyttats bort från ett konventionellt krig med Ryssland.

Stabilitet och förändring

I sin kraftfulla analys av orsakerna till Första världskriget skrev Christopher Clark, angående Österrikes beslut den 23 juli 1914 att utfärda ett ultimatum till Serbien: ”Beslut av denna sort kan få en existentiell dimension, genom att lova att uppfinna beslutsfattandets väsen på nytt, forma det till något som det inte var förut.” På liknande sätt förändrades Ryssland av Putins ödesdigra beslut att invadera Ukraina den 24 februari 2022.

Tre år efter krigets början är den ryska ekonomin i full stridsberedskap. Militärutgifterna 2024 beräknas till 149 miljarder dollar, och står för 7,1% av BNP. Mot alla odds visade sig Rysslands ekonomiska frikoppling från väst vara genomförbar. Även om handeln med EU och USA har kollapsat, så har handeln med Kina, Indien och andra stora snabbväxande ekonomier rusat i höjden. Arbetslösheten är den lägsta i Rysslands postsovjetiska historia; i själva verket existerar en utbredd arbetsbrist som pressar upp lönerna. Samtidigt är alla tänkbara missnöjesyttringar nu brottsliga, och regimens förtryckarapparat arbetar på ett konsekvent, entonigt sätt, och bötfäller och fängslar folk för förseelser som att riva ner propagandaplakat eller kritisera kriget i privata samtal som rapporterats till polisen. Dessutom stöds Rysslands imperialistiskt nationella ideologi av ett ytterst konservativt program, som innefattar ett totalt förbud mot all sorts könsbekräftande behandling, liksom att offentligt nämna hbtqi-frågor.hbtq-frågor Även om dessa trender inte är helt nya, så bar de frukt först efter 24 februari 2022.

Utvecklingen i Ryssland pekar på något varaktigt – inte bara en nödåtgärd i krigstider utan grunden till en ny politik, ekonomi och samhälle. Vartefter tiden går har förändringarna fått en egen kraft och kan så småningom bli oåterkalleliga. Ju mer oligarkerna anpassar sig till att leva överdådigt i Dubai istället för i London och handla med Asien istället för Europa, desto mindre motiverade är de att försöka ändra på Kremls västfientliga politik. Och även om vanligt folk ännu inte fullt ut har tagit till sig Kremls imperialistiska ideologi, så är grunden lagd för att indoktrinera en ny generation av ryska ungdomar med hjälp av svepande förändringar av utbildningssystemet. Hundratusentals av de politiskt mest engagerade och oppositionellt sinnade människorna har lämnat landet, de är inte längre något problem för regimen. Och de medlemmar av oppositionen som inte har lämnat landet är maktlösa inför regimens enorma förtryckarapparat.

Och ändå lurar tecken på instabilitet under ytan. Ekonomin lider av ständig inflation. Bara de sektorer som är förknippade med kriget uppvisar tillväxt: civila industrier stagnerar eller förfaller. Militärutgifterna är minst tre gånger högre än före kriget, och är en enorm påfrestning på de offentliga finanserna. Jevgenij Prigozjins revolt i juni 2023 avslöjade också hur skör Putins modell för skuggregerande är: långt från att vara en perfekt monolit är Rysslands statssystem genomkorsat av företags-, regionala och personliga lojaliteter. Vid en stark politisk eller ekonomisk oro kommer sprickor säkert att uppstå. Vi vill inte spekulera om Rysslands framtid, men vi tror heller inte att den är förutbestämd.

Imperialismen och den ryska allmänheten

Mellan 2022 och 2024 samlade Allmänna sociologilaboratoriet – ett forskarkollektiv där en av författarna till denna bok ingår – ihop hundratals intervjuer med vanliga ryssar för att rekonstruera det ryska samhällets inställning till kriget. När en av de intervjuade talade om Rysslands ”nya

territorier” – dvs. de delar av Ukraina som Ryssland annekterat – påpekade hen: ”Jag är inte medborgare i dessa territorier, jag kan inte anse att de är mitt folk – det är de inte. De är inte släkt med mig, är inte av mitt blod, är inte mitt folk.” En annan av de svarande, som tillfrågades om värnplikt, svarade: ”Så de [befolkningen i Donetsbäckenets folkrepubliker] ska komma hit och jag ska åka och strida istället för dem? Jag behöver inte det.” Och en sjuksköterska i en liten stad i Uralbergen sa: ”ukrainarna är ett eget folk. Vad strider vi för?”

Fynden klargör att Kreml har gått mycket längre än majoriteten i det ryska samhället i sin imperialistiskt nationalistiska radikalisering. Tanken som uttrycktes i Putins artikel från 2021, att ryssar och ukrainare är ”ett folk”, har fortfarande ingen stor spridning i det ryska samhället, och de flesta anser inte att de ”nya territorierna” – med undantag för Krim – är en del av Ryssland. Det finns givetvis också konsekvens nationalistiska och imperialistiska uppfattningar. För en av de intervjuade innebar kriget att vi ”rensar upp vår upproriska provins, som av någon orsak tycker att de är en separat stat”. Men sådana åsikter är i minoritet. Majoriteten av ryssarna är cyniska angående Kremls officiella retorik och ser ofta kriget som en geopolitisk konflikt, där ingendera sidan kan påstås sig ha ett moraliskt övertag. Men denna logik utesluter inte ett passivt accepterande av kriget, som många har kommit att se som oundvikligt. Dessutom stöder en stor del av befolkningen kriget oavsett Rysslands motiv. En av de svarande sammanfattade sin ståndpunkt: ”Det är skumt att hålla på andra sidan [för Ukraina]. Tja, för att man är på den här sidan. Det är ens släktingar dör.”

På kort sikt har Kreml accepterat det ryska folkets cynism och passivitet. Det var i själva verket just dessa faktorer som först av allt hjälpte Putin att skärpa sitt grepp. Putins regim härskar med hjälp av materiella motiv, som hög lön för de som går tar värvning i armén och hårda straff för avvikande åsikter. Men på lång sikt är Kremls planer för Ryssland – precis som deras projekt för Ukraina – djupt ideologiska. Nu ser Putin sitt uppdrag som att ”omskola” det ryska folket längs konservativa och nationalistiska linjer – i grund och botten att skapa ett nytt samhälle. Den enorma ryska statsapparaten omorienteras gradvis för att uppnå detta mål.

Det finns opposition mot imperialismen i Ryssland och har omfattat aktioner från att måla antikrigsgraffiti till att bränna ner värnpliktskontor. Men hittills har staten varit mycket effektiv i att desorientera, isolera och krossa den. Till största delen har oppositionsgrupper flyttat utomlands, och de är alla i djup kris. Man kan bara hoppas att denna kris inom oppositionen kommer att bli omdanande och inte dess svanesång.

Globala konsekvenser

Den återuppståndna ryska imperialismen ritar om den globala geopolitiska och geoekonomiska kartan. Med sitt första angrepp på Ukraina 2014 vände Kreml på Europas demilitarisering efter 1989. Efter åratal av minskning har militärutgifterna bland NATO:s europeiska medlemmar ökat från 235 miljarder dollar 2014 till 380 miljarder 2024, och nådde slutligen det mål på 2% av BNP som USA har krävt sedan länge. Under samma period har den militära personalen i NATO:s europeiska del ökat från 1,8 miljoner till 2 miljoner. Dessutom gick Tyskland 2024 med på att amerikanska långdistansrobotar utan kärnvapen utplacerades på dess territorium, och andra europeiska länder som Frankrike, Italien, Danmark, Nederländerna, Finland och Polen planerar att själva skaffa eller utveckla egen långdistansförmåga. De mest avancerade amerikanska missilsystemen som ska placeras i Tyskland, överljudsvapen med långdistanskapacitet (LRHW), har en räckvidd på

mer än 3.000 km och kan inte bara träffa Moskva utan större delen av det europeiska Ryssland. NATO utvecklar också nya landkorridorer för att i händelse av en militär konflikt med Ryssland snabbt flytta 300.000 soldater till sin östra flank. Sammanfattningsvis är, ur geostrategisk synvinkel, det nya kalla kriget mellan Ryssland och väst i full gång. Den uppenbara skillnaden mot situationen före 1989 är att Ryssland och dess allierade (dvs. Belarus, Eritrea, Nordkorea och – före Assads fall – Syrien) bara står för 3,5% av den globala BNP i fråga om köpkraft, jämfört med Sovjetblockets 10,5%. Dessutom står NATO nu på Rysslands tröskel i Finland, Sverige och de baltiska staterna.

Och sedan är det frågan om Kina. Vissa observatörer, inklusive den franske presidenten Emmanuel Macron, har beskrivit Ryssland som en ”vasallstat” till Kina. Vi betvivlar detta påstående. Med Rysslands alternativ för utrikeshandel nu kraftigt begränsade, har förvisso Kina ett övertag under en del förhandlingar – t ex om makten över gasledningen Sibirien 2. Men det övergripande förhållandet mellan Kina och Ryssland är ett förhållande av ömsesidigt beroende, inte kontroll och underkastelse. Om Kina, som har en egen pyrande konflikt med väst, skulle låta Ryssland falla så skulle det innebära att man skulle möta världens mäktigaste politiska och ekonomiska block ensam. Av enbart denna orsak är det praktiskt taget garanterat med ett visst minsta ekonomiskt och diplomatiskt stöd. Samtidigt skulle alltför nära förbindelser med Ryssland – exempelvis genom att ingå en formell militär allians med dem – förvärra deras egen konflikt med USA, som Kina föredrar att hantera med försiktighet snarare än att trappa upp på ett oaktsamt sätt. Dessa överväganden avgör Kinas politik gentemot Ryssland, som å ena sidan innefattar ett intensivt ekonomiskt samarbete och Xi Jinpings deklaration om stöd till Putin efter Rysslands presidentval 2024, och å den andra delvis samtycke med västs sanktioner mot Ryssland, speciellt inom finanssfären, och undvikande av alla militära alliansåtaganden. Den stora frågan här, som inte tas upp i denna bok, är hur sannolikt det är med en större konflikt – kanske till och med militär upptrappning – mellan Kina och USA. Gör strukturella faktorer, som sammandrabbningen mellan två mäktiga centrum för kapitalackumulation, ett sådant scenario oundvikligt? Eller är denna möjlighet beroende av specifika aktörers styrka? Det som står klart är att Rysslands invasion av Ukraina 2022 är en styrkerelaterad faktor som är en ytterligare påfrestning på de kinesisk-amerikanska relationerna.

Utöver att förändra världsmakternas strategiska inställning, så avslöjade Rysslands invasion av Ukraina flera geoekonomiska sanningar. För det första visade västs sanktioner, inklusive frysandet av omkring 300 miljarder dollar i ryska centralbanksreserver, hur mycket ekonomiska relationer kan utnyttjas inom ramen för en modern, globalt integrerad ekonomi. För det andra visade Rysslands svar att en stor varuexportör faktiskt kan överleva en snabb frikoppling från väst genom att omdirigera handeln till icke västländer och genom att genomföra en vanlig statskapitalistisk ekonomisk mobilisering. Båda dessa faktum har säkert noterats av andra stora halvt perifera ekonomier. Internationella valutafondens förste vice verkställande direktör, Gita Gopinath, hävdade nyligen att ”handels- och investeringsflödet omdirigeras längs geopolitiska linjer”. Rysslands invasion av Ukraina bidrog till denna process, både direkt och genom att visa andra länder vad som var möjligt.

Angreppet på Ukraina kostar inte bara hundratusentals liv, förödelse och ödeläggelse, utan uppmuntrade också en spiral av militarisering och ”blockbildande” i det internationella systemet. Kreml kunde givetvis inte uppnå ett sådant resultat ensamma – det var ett resultat av både strukturella faktorer och andra regeringars villkorliga beslut. Icke desto mindre är Rysslands bidrag till detta förhållande väsentligt och avsevärt. Den intensiva konkurrensen mellan rivaliserande imperialismer är nu ett obestridligt faktum som kräver både akademisk eftertanke och ett praktiskt svar från

progressiva, internationalistiska rörelser.

Vår intellektuella och politiska ståndpunkt

Vi har skrivit denna bok utifrån en dubbel ställning som forskare och internationalistiska antikrigsaktivister. Frågorna vi ställer – Vilken karaktär har dagens ryska imperialism`? Vilka drivkrafter har den? – hänger förvisso samman med akademiska diskussioner om internationella relationer och ryska studier. Ändå är de också i högsta grad politiska. Vårt intresse för dessa frågor härrör inte bara från deras plats i den vetenskapliga diskussionen utan också från deras betydelse för vår personliga politik. Det är just på grund av att vi är politiskt intresserade av dessa frågor som vi vill öka vår förståelse av den ryska imperialismen med hjälp av empirisk forskning och teoretiska spekulationer. Vi är förvisso politiskt vinklade, men ändå är vårt mål att skilja objektiva observationer från subjektiva bedömningar, i linje med Webers utsaga. När vi genomförde forskningen för denna bok hade vi inga förutfattade svar. Vi gick dit teorin och empirin förde oss. Samtidigt tror vi att vår politik gjorde vår akademiska bedömning mer skarpsinnig.

I denna bok koncentrerar vi oss på Rysslands politiska, ekonomiska, sociala och ideologiska utveckling. Det är inte på grund av att vi anser att utvecklingen i andra länder är ointressant. Istället hänger vårt fokus på Ryssland direkt ihop med vår tolkning av den ryska imperialismen som ett fenomen med sina egna inhemska orsaker snarare än bara ett svar på andra staters aktioner och förändringar i det internationella systemet, som Mearsheimer vill hävda. När vi diskuterar Ryssland uppmärksammar vi samtidigt särskilt ukrainska källor, eftersom vi tror att de erbjuder ett kunskapsmässigt bättre perspektiv på den ryska imperialismen. Precis som med andra delar i vår metod är vårt mål att uppnå en bättre analys och förståelse för vårt valda ämne.

* * *

Med hjälp av mer än ett sekels marxistisk tänkande, från Lenin till David Harvey, börjar vi med att skissera den postsovjetiska ryska imperialismens politiskt ekonomiska grundvalar. Kapitel 1 undersöker det återuppvaknande ryska kapitalets tendens till expansion utåt på 2000-talet, de statskapitalistiska förhållandena under Putins regim och de ekonomiska rötterna till de uppdykande imperialistiska impulserna.